

DRAGSFJÄRD (ENT. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Tutkimukset kappelialueella - osaraportti 1995

Tiina Jäkärä
Museovirasto
Arkeologian osasto

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	2
2. Tutkimukset kappelialueella 1995	2
2.1. Alue XVII	2
2.2. Itäosa	3
2.3. Eteläosa	4
3. Yhteenveto	5
3.1. Haudat	5
3.2. Kappeli	5
Lähteet	8
Karttaliitteet 1-5	9-13

1. JOHDANTO

Tutkimukset jatkuivat Dragsfjärdin (ent. Hiittisten) Kyrksundetin alueella vuonna 1995. Kahden edellisen vuoden tapaan myös kappelialueella suoritettiin kaivauksia (kts. Asplund 1994, Mäntylä 1995a). Tässä osaraportissa esitellään kappelin perustusten sisäpuolella suoritettujen kaivausten yhteydessä tehtyjä havaintoja. Erilliseen kaivausraporttiin on liitetty kappelialueen valokuva- ja diakuvaluettelo ja kaivauskartat (Mäntylä 1995b). Kappelialueen löydöt on luetteloitu Kansallismuseon numeroille 28832: 5-61.

2. TUTKIMUKSET KAPPELIALUEELLA 1995

2.1. Alue XVII

Kappelialueella vuosina 1938-39 kaivauksia suorittanut C. O. Nordman kaivoi koekuopan myös kappelin perustusten sisäpuolelle (alue K; karttaliite 1). Koekuopasta löytyi kolme hautausta ja brakteaatin puolikas. Nämä olivat ainoat arkeologiset havainnot kappelin sisäpuoliselta alueelta kesään 1995 asti, jolloin päätettiin tutkia alue kappelin sisäpuolella. Aluetta avattiin 14 neliometriä siten, että pieni osa eteläistä seinälinjaa ja hieman maata sen ulkopuolelta jäi alueen sisäpuolelle. Alue muodosti L:n muotoisen kuvion (kts. karttaliite 2). Eteläinen alue, jonka sisään jäi mainittua seinälinjaa, nimettiin **eteläosaksi** ja itäisten perustusten viereinen alue **itäosaksi**. **Yläosaksi** nimitetään aluetta, johon kuului koko yläalue eteläosaa lukuunottamatta. Korkeuskiintopisteenä käytettiin edellisen vuoden tapaan muistokiven jalustaan kiviporalla merkittyä pistettä (kiintopiste 10). Pisteen korkeus on 8,02 m mpy ja taakselukema oli 143.

Löytöjen paikalleenmittausta varten alueelle luotiin oma koordinaatisto (paalu alueen eteläkulmassa: $x=100$ ja $y=200$). Ennen pintakerroksen poistoa alue vaaittiin. Maa alueella viettää eteläänpäin; kaivausalueen eteläisen ja pohjoisen sivun korkeusero on lähes 1 metri. Yläosasta kaivettiin pois

ainoastaan n. 10 cm:n kerros hiekkamaata. Löytöinä saatiin mm. sulanutta ja sulamatonta lasia, nauvoja sekä rahoja. Yläosan länsisivulta paljastui kaksi tummaa haudan jälkeä, joiden kohdalta löydettiin myös lasia, luun paloja ja arkun nauvoja. Yläosasta löydettiin myös suuria, osin hiiltyneitä hirssiä.

2.2. Itäosa

Kun koko yläosan alueelta oli kaivettu maata noin 10 cm, aloitettiin itäosan syventäminen. Tämä alue oli kappelin itäisen seinälinjan vieressä. Tutkiessaan aluetta vuonna 1938 C. O. Nordman ei voinut kaivaa itäistä seinälinjaa kokonaan auki, koska alueella kasvoi suuria kuusia (Nordman 1938). Seinälinjan kulku käy kuitenkin ilmi hänen tekemiensä havaintojen perusteella (kts. karttaliite 1). Nordman havaitsi itäisen seinälinjan ulkopuolella hautauksia, jotka jäivät osin perustusten alle (Nordman 1939, 17). Itäosan kaivamisen taustalla oli ajatus siitä, että jos paikalla olisi hautoja, voitaisiin tehdä havaintoja niiden suhteesta kappelin perustukseen.

Itäosan koillissivulta tuli esiin puuta, jonka syyt kulkivat suunnassa SW-NE. Ensin vaikutti siltä, että puu olisi arkun kantta, mutta sen alta ei kuitenkaan paljastunut luita. Sen sijaan aivan vierestä hiukan etelämpää löytyi arkuttoman hautauksen alaosa (hauta 1). Luurangon luut olivat hyvin säilyneitä. Tämän haudan vieressä, vähän syvemmillä oli hauta 2. Kyseessä oli tässäkin haudan alaosa. Haudan 2 vainaja oli haudattu arkussa. Aivan itäosan eteläsivun vieressä oli vielä hauta 3, jonka yläosa myös jäi länsiprofiiliin. Tässäkin haudassa oli jäänteitä arkusta.

Haudat olivat n. 40 cm:n syvyydellä; hauta 1 oli hiukan muita ylempänä (kts. karttaliitteet 3 & 4). Hautakuopista ei näkynyt kovin selviä jälkiä. Ainoastaan haudan 3 kohdalla oli ylempänä havaittavissa tumma jälki, josta löytyi myös keskittymä sulanutta lasia. Pohjalla oli puhdasta vaaleaa soraa n. 45 cm:n syvyydellä. Alueelta löytyi myös eri ikäisiä rahoja (KM 28832:42-56).

2.3. Eteläosa

Eteläosan kaivaminen aloitettiin eteläisen seinälinjan kohdalta. Maa oli kivien pohjoispuolella parinkymmenen senttimetrin syvyydessä varsin puhdasta, vaaleaa hiekkaa. Tätä hienoa hiekkaa oli ainoastaan eteläisen alueen alaosassa. Ylempänä maa oli karkeampaa hiekkaa. Seinälinjan kivien alla oli aivan ohut kerros tummaa maata. Heti kivien eteläpuolella, hautausmaalla, maa oli tummanharmaata. Seinälinjan sisäpuolelta löytyi kuitenkin hautaus n. 20 cm:n syvyydeltä (hauta 4). Haudassa oli myös heikkoja puunjäänteitä (kts. karttaliite 5).

Viimeiseksi kaivettiin alueen pohjoinen osa. Aivan tämän alueen pohjoisivulta löydettiin sääriluut, joiden perusteella kyseessä oleva hauta (8) oli S-N -suunnassa. Luiden alla oli puuta. Haudasta 5 tuli ensimmäisenä esiin arkun kannen jäännöksiä länsiprofiilista. Niiden alla oli vainajan jalkojen luita. Tätä hautaa kaivettaessa oli rikottu toisen, arkuttoman haudan länsiosa (hauta 7). Hieman etelämpänä, myös suurin osa länsiprofiiliin kadoten, oli hauta 6. Arkun reunat erottuivat erityisen selvästi. Myös tämä hauta oli rikkonut aiemman, arkuttoman haudan länsiosan (kts. karttaliite 5).

Alueelta löytyi myös pystyssä ollut, n. 40 cm korkea, 60 cm pitkä ja 15 cm paksu kivi. Aivan kiven vieressä sen pohjoispuolella erottui maassa kapea (n. 10 cm), koko alueen poikki kulkenut vaalean, täysin puhtaan hiekan alue (kts. karttaliite 5). Edellä mainitut haudat sijoittuivat kiven molemmin puolin. FT Helena Edgrenin mukaan kiven funktio liittyi mahdollisesti kappelin lattiavasojen tukemiseen; kiven ylöspäin näkyvä pinta olikin aivan tasainen. Täältäkin alueelta löydettiin useita eriaikaisia rahoja.

Koko alue XVII peitettiin ja kaivamatta jääneen yläosan kohdalle levitettiin harsokangasta n. 15 cm syvyydelle. Myös eteläisen osan länsiprofiilia vasten laitettiin harsoa merkiksi.

3. YHTEENVETO

3.1. Haudat

Alin hautakerros oli arkuton. Vastaavanlainen havainto on tehty myös Rengon kirkon ja Turun Pyhän Hengen kirkon raunioiden kaivausten yhteydessä (Hiekkanen 1993, 90; Kykyri 1985). Näissä kahdessa kohteessa voitiin myös varmistua siitä, että alin kerros sisälsi vanhimmat haudat (Hiekkanen 1993, 89; Kykyri 1985). Jo C. O. Nordman (1939, 24) epäili Kyrksundetin arkullisten hautausten olevan nuorimpia hautoja ja myös allekirjoittanut yhtyy tähän käsitykseen. Tämä oletus saa vahvistusta myös rahalöydöistä; ainakin haudan 3 ja mahdollisesti myös haudan 2 täyttemaassa oli rahoja myös 1600-luvun alkupuolelta.

Hieman epävarmaksi merkitty hauta 8 oli suunnaltaan muista poikkeava (S-N). Tällainen ratkaisu on voinut johtua tilanahtaudesta, joka vallitsi lattian alla. Esimerkiksi Rengon kirkon kaakkoisosassa oli lattian alla kaksi hautausta kirkkoon nähden poikittaisessa suunnassa (Hiekkanen 1993, 84-85). Minkäänlaisia tekstiilinjääniteitä ei kappelin haudoissa ollut. Hautojen syvyys nykyisestä maanpinnasta laskien oli vain noin 40 cm, mikä on jonkinverran pienempi syvyys kuin kirkkomaalla sijainneissa haudoissa.

Edellä mainittu pystyssä ollut litteähkö kivi ja sen yhteydessä havaittu kapea puhtaan hiekan alue voivat liittyä lattiarakenteisiin. Kappelissa poikittaiset hirret (lattiavasat) oli ehkä asetettu tällaisten kivien päälle, ja lattialaudat poikittain näiden vasojen päälle. Kun lattian alle tehtiin hautaus, nostettiin lattialautoja sivuun sen verran että hauta voitiin kaivaa.

3.2. Kappeli

Hiiltynyt puu ja sulanut lasi viittaavat siihen, että kappeli on joskus tuhoutunut tulipalossa (vrt. Nordman 1939, 17). Vuonna 1637 uusi kirkko valmistui Hiittisten kylään, ja tähän asti oli kappeli käytössä. Tiedetään, että

vanhasta kappelista otettiin puutavaraa sen oltua jo poissa käytöstä. Kappelin käyttöä ei siis lopetettu tulipalon *vuoksi*, vaan paikalla on ollut tulipalo jossain aikaisemmassa vaiheessa.

On esitetty hautausmaan ja ehkä kappelinkin olleen käytössä jo mahdollisesti 1200-1300-luvuilla. Todisteita näin varhaisesta ajoituksesta ei kuitenkaan ole. Lukuisista kappelin sisältä löytyneistä rahoista nimittäin ainoastaan yksi voi ajoittua jo 1300-luvun lopulle - 1400-luvun alkuun. Suurin osa vanhimmista rahoista ajoittui 1400-luvun puolivälin tienoille tai sen loppupuolelle.

Mainittakoon että kuitenkin jo 1300-luvulla ruotsalaisilla rahoilla oli yleinen levintä Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla; tuolloin rahan käyttö maksuvälineenä yleistyi Suomessa (Klackenberg 1992, 166). Kappelista löytyneistä 1400-luvun rahoista neljä oli balttilaisia ja kaksi ruotsalaisia. Tämä kuvastanee 1400-luvun talonpoikaispurjehdusta Suomenlahdella; Uudenmaan kirkkojen 1400-luvun rahalöydöistä yli puolet on balttilaisia (Klackenberg 1992, 166-167, 184). Ainuttakaan rahaa ei voitu varmuudella todeta tarkoituksellisesti hautaan laitetuksi. Rahat olivat siis kappelin lattian alle pudonneita tai pudotettuja.

Mitään havaittavaa palokerrosta ei alueella ollut. Paikalle on mahdollisesti tuotu uutta maata kappelin tuhoutumisen jälkeen ja aluetta lienee muutenkin siivottu. Vanhimpia rahoja löytyi sekä alueen itä- että eteläosasta. Näin ollen kappelin nykyisin näkyvä perustus voisi olla 1400-luvulta peräisin. Rahojen esiintymisessä on katkos aikavälillä 1514-1575. Ehkä myös kappelin tuhoutuminen ajoittuu tälle aikavälille? Tälle välille ajoittuu kuitenkin myös uskonpuhdistuksen aika. Klackenbergin mukaan 1500-luvulla tapahtunut kultin muutos näkyy myös kirkoista löydettyjen rahojen määrän laskuna (Klackenberg 1992, 38). On myös mahdollista että 1500-luvulle sijoittuva katkos rahalöydöissä osoittautuukin vain näennäiseksi, sillä Kyrksundetissa rahoja on aikaisempaa enemmän 1500-luvun lopulla ja 1600-luvun alussa. Itäosan hautojen täytelmästä löytyneet kaksi 1600-luvun rahaa todistavat

hautaamisesta kappelin sisälle vielä sen käytön loppupuolella. Runsaat rahalöydöt kesällä 1995 tutkituilla alueilla antavat aiheen odottaa lisää rahoja kappelin sisäpuolelta. Tutkimatta jäänyt yläosan alue kertonee kappelin vaiheista lisää alueella mahdollisesti jatkuvissa tutkimuksissa.

Turku 15.12.1995

Tiina Jäkärä

LÄHTEET

Arkistolähteet

Asplund, Henrik 1994. Dragsfjärd (ent. Hiittinen), Kyrksundet.

Rautakautisen ja keskiaikaisen muinaisjäännösalueen tutkimukset 2. - 20.8.1993.

Kykyri, Marita 1985. Kaivauskertomus, Julin 1985. Alueet 6,9,10,11,12,13.

Mäntylä, Sari 1995a. Dragsfjärd (ent. Hiittinen), Kyrksundet.

Rautakautisen ja keskiaikaisen muinaisjäännösalueen tutkimukset 18.7. - 5.8.1994.

- 1995b. Dragsfjärd (ent. Hiittinen), Kyrksundet. Rautakautisen ja keskiaikaisen muinaisjäännösalueen tutkimukset 17.7. - 4.8.1995.

Nordman, Carl-Olof 1938. Grävningar på kyrkogården vid Kyrksundet i Hitis i juli 1938.

- Utgrävning av kyrkogården på Kyrkön invid Kyrksundet i Hitis, juni-juli 1939.

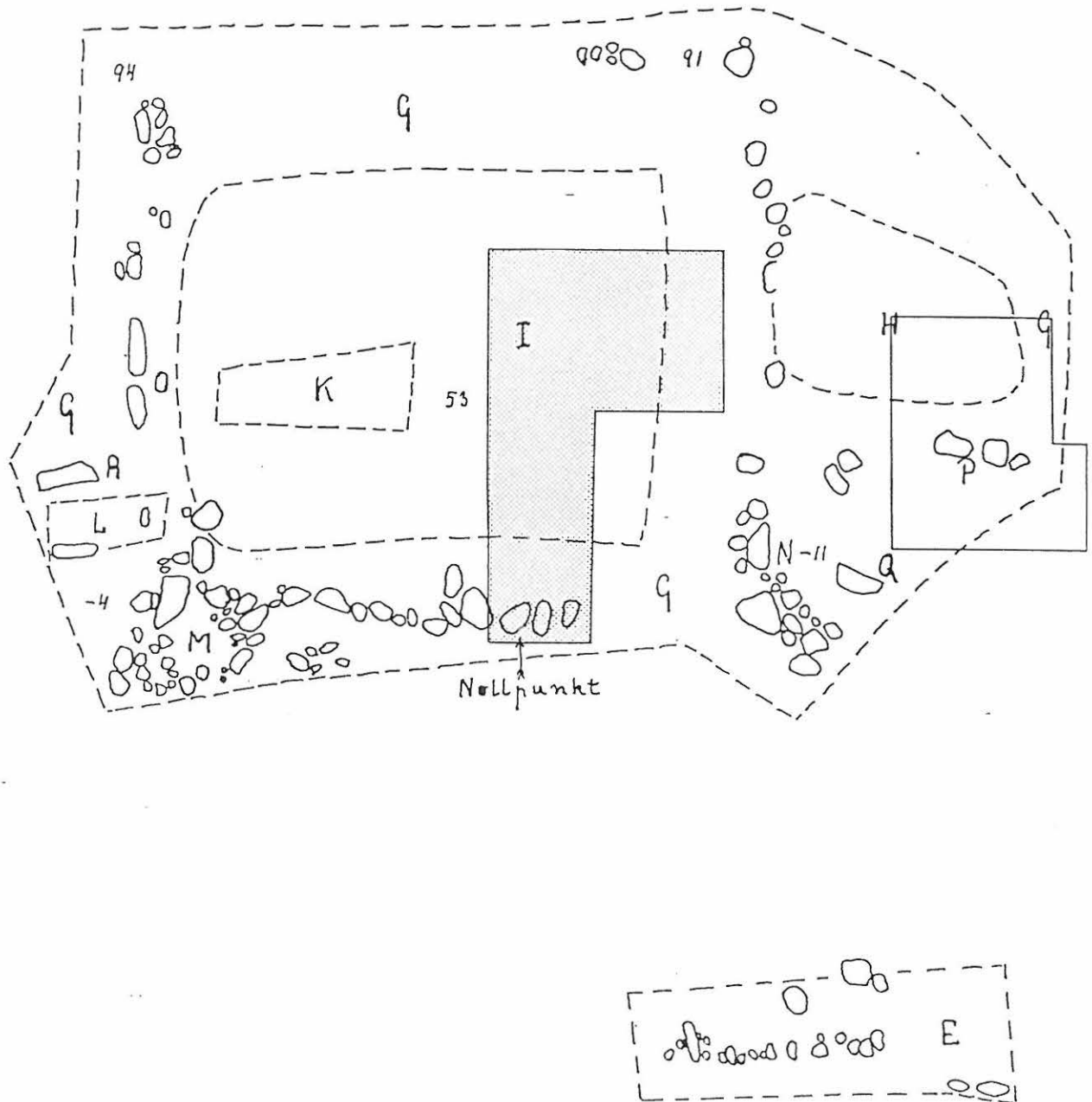
Kirjallisuus

Hiekkanen, Markus 1993. Rengon kirkon historia. *Rengon pitäjän historia*.

Saarijärvi.

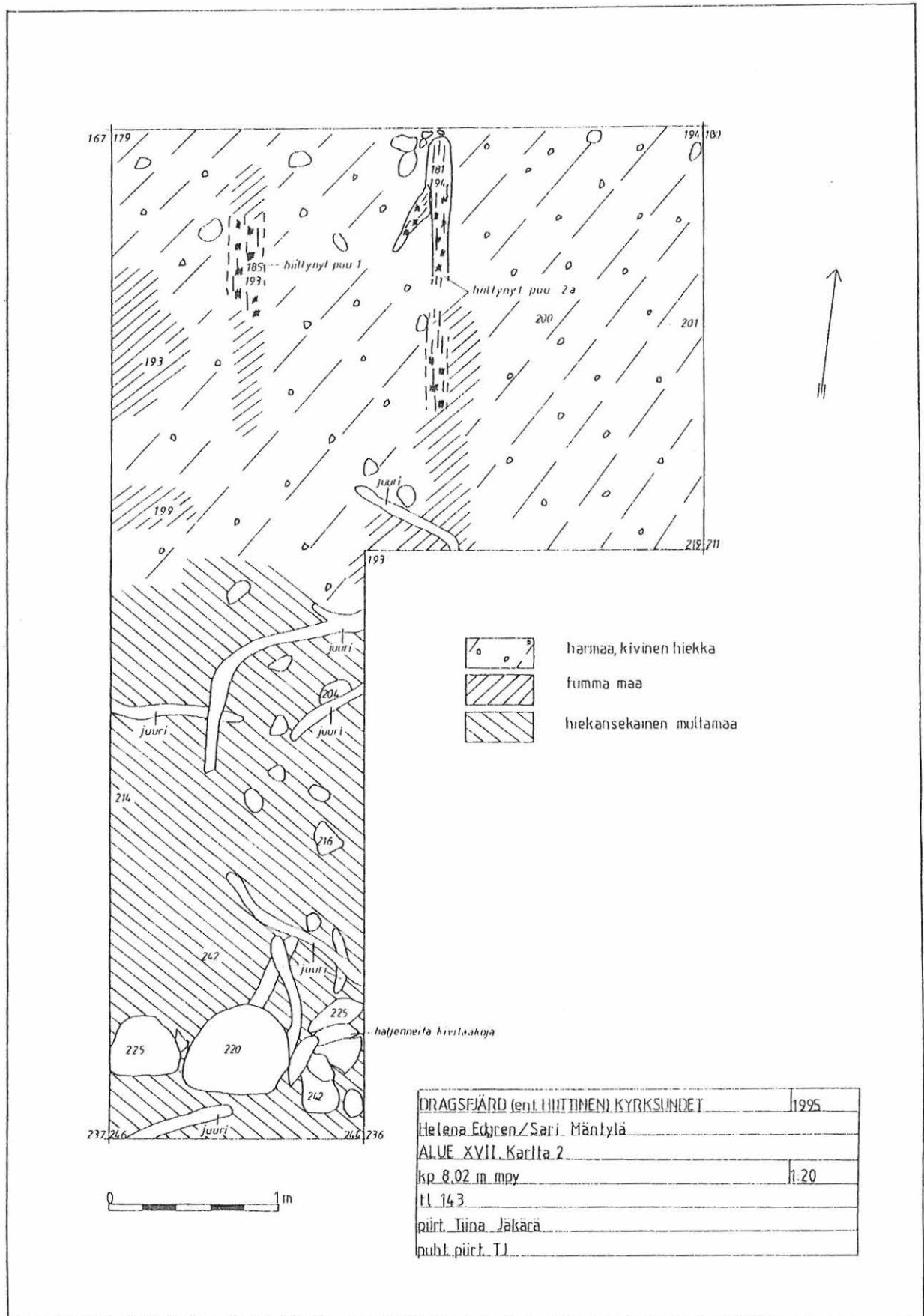
Klackenberg, Henrik 1992. Moneta nostra. Monetarisering i medeltidens Sverige. *Lund studies in medieval archaeology 10*.

Nordman, Carl-Olof 1940. Medeltidskyrkogården i Hitis. *Finskt Museum*. 1939.

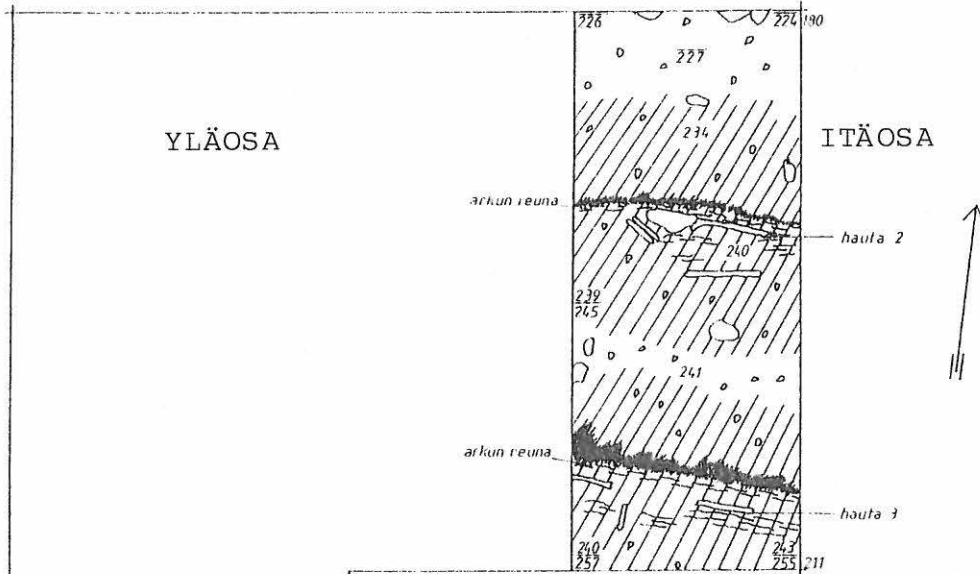

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Ote C.O. Nordmanin kaivauskartasta vuodelta 1939, 1:100
Vuoden 1995 kaivausalue tummennettu

KARTTALIITE 3

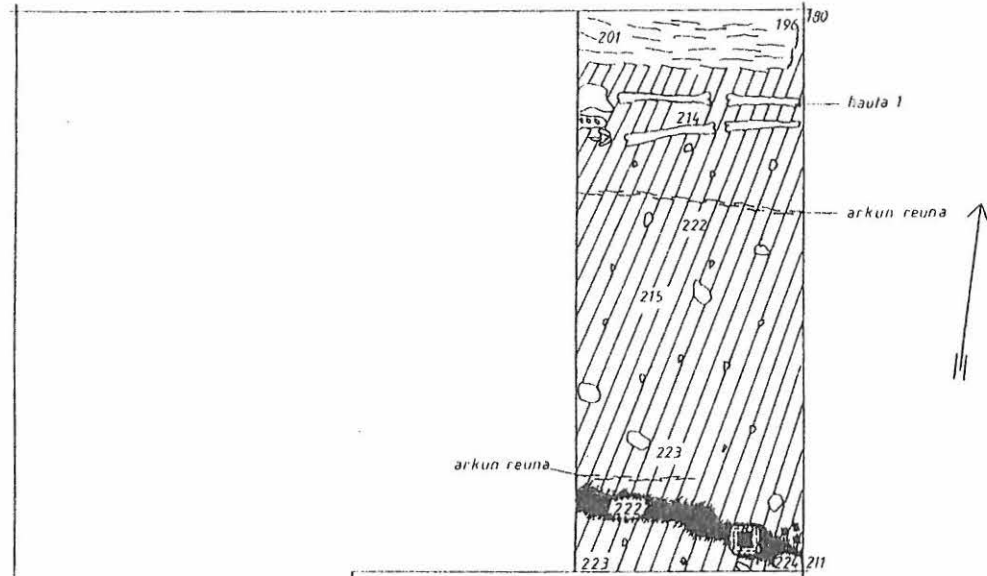
- puhdas, kivinen hiekka
- humma, kivinen hiekka
- musta maa
- puula

ETELÄOSA

DRAGSEJÄRD (ent. HIITTINEN) KYRKUNDET	1995
Helena Edgren / Sari Mäntylä	
ALUE XVII, Kartta 4, Itäosa	
kp. B.02 m. mpy	1:20
li 14.3	
piirt. Tiina Jäkärä	
publ. piirt. TJ	

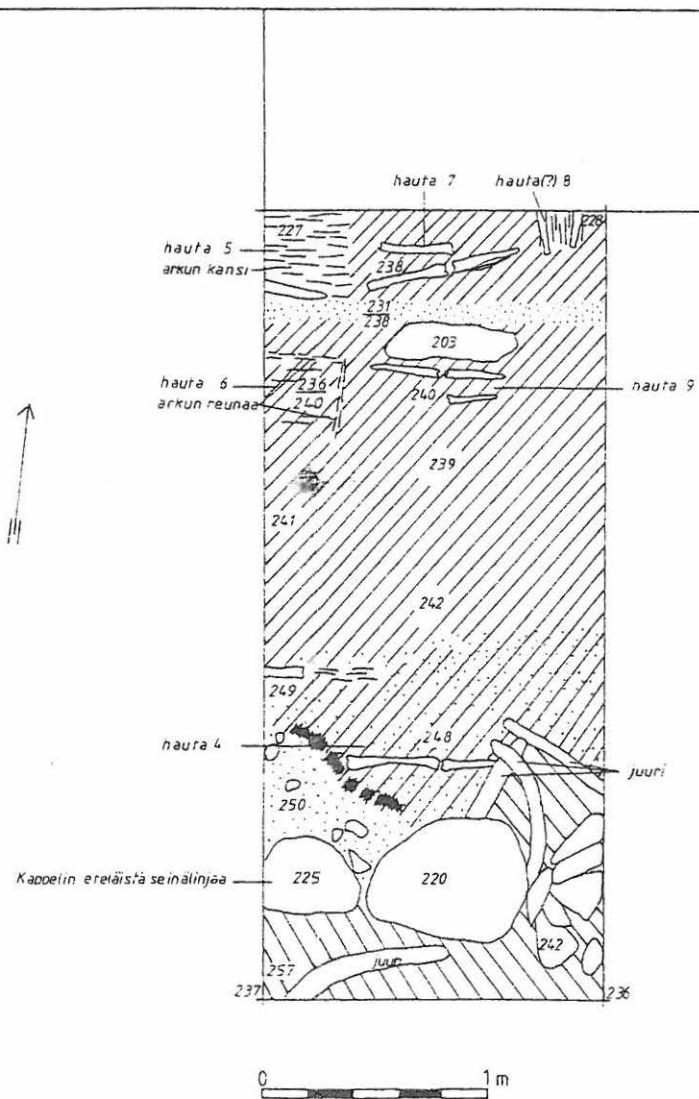
KARTTALIITE 4

- tumma, kivinen hiekka
- musta maa
- puuta
- hiili
- löytökeskittymä

DRAGSFJÄRD (ent. HIITINEN) KYRKSUNDET	1995
Helena Edgren / Sari Mäntylä	
ALUE XVII, Kartta 3, II osa	
kp. 8.02 m. mpy.	1:20
ll. 143	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht. piirt. T.J.	

- puhdas hienohiekka
- tumma maa
- tumma hienohiekka
- mulertainen hiekkamaa
- musta maa
- puuta

DRAGSEJÄRD (ent. HIITTINEN) KYRKSUNDET	1995
Helena Edgren / Sari Mäntylä	
ALUE XVII, Karita S. Eteläosa	
kp 8.02 m mpy	h. 20
Hl 143	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht. piirt. TJ	

100662 Miekan kahvan (KM 28832:213) löytöpaikka. Kuvattu idästä.

100683 Koeruutu 853,21/4837,52 (miekan kahvan löytöpaikka). Kuvattu lounaasta.

100665 Alue II ympäristöineen. Kuvattu lounaasta.

100663 Alue II tasossa 1. Kuvattu kaakosta.

100682 Yleiskuva tutkittavasta rinteestä, jossa sijaitsevat kaivausalueet II ja XVIII.
Kuvattu idästä.

100680 Alue XVIII tasossa 1. Kuvattu kaakosta.

100690 Alue XVII. Taustalla museoviraston muinaisjäännösten hoitoyksikön työntekijöitä. Kuvattu idästä.

100684 Alue XVII, paksua palanutta puuta (2b) alueen ylemmässä osassa. Kuvattu pohjoisesta.

100689 Alue XVII, itäosa. Pohjoispäädyssä näkyvissä puhdas maa, keskellä hauta 2. Kuvattu koillisesta.

100696 Alue XVII, eteläosa. Kappelin eteläseinän peruskivet ja niiden pohjoispuolella hautaus (hauta 4). Kuvattu etelästä.

100702 Aluetta XIX (898-900/4693-4684,80) tasossa 1. Kuvattu koillisesta.

100706 Alue XIX tasossa 2. Kuvattu luoteesta.

100716 Alue XIX tasossa 4. Kuvattu luoteesta.

100729 Alue XIX. Kallionkolo, jossa oli kova savilaatta, alueen pohjoisnurkassa. Kuvattu kaakosta.